

The use of Persian noun and adjective genitive construction in the speech and language of Azerbaijani speakers

Abdolhossein Heydari*

Mohammadreza Tusi Nasrabadi**

Abstract

The aim of this paper is to study transfer of Persian genitive construction to speech and language of Azerbaijani speakers. Data have been collected from different Azerbaijani speakers (monolinguals and bilinguals) in Ardabil and they were classified according to different kinds of Persian genitive construction. At first frequency of data was determined in speakers' speech then they were analyzed following language contact views. Findings showed some of Persian genitive constructions are abundant in all speakers' speech, meanwhile some of them appeared only in bilinguals' speech. So Persian genitive construction transfer to Azerbaijani speakers' speech can be analyzed well due to codeswitching-borrowing continuum that is the most suitable to explain language transfer. There was not any genitive construction among data consists of Azerbaijani native constituents combined by Persian genitive marker. So this kind of language transfer is matter borrowing. Persian genitive construction has not been borrowed as the pattern to Azerbaijani.

Keywords: noun genitive, adjective genitive, Persian, Azerbaijani, language transfer.

* Assistant professor, Department of English language teaching, Farhangian University, Tehran, Iran
(Corresponding author), a.heidari@cfu.ac.ir

** Assistant professor, Department of English language teaching, Farhangian University, Tehran, Iran,
Mohammadrezatusi1@cfu.ac.ir

Date received: 11/05/2025, Date of acceptance: 17/09/2025

Introduction

Borrowing is a well-established term in linguistic studies that refers to the transfer of elements or structures from one language to another language or languages. All linguists consider the lexical borrowing as the most common type of borrowing meanwhile they declare the structures of languages resist against borrowing. According to Thomason and Kaufman (1988), structural borrowing occurs when the contact of languages is long and intensive. Observing the more use of Persian genitive construction (PGC) such as Meydan e Janbazan, Kuy e velayat and ... by Azerbaijani individuals caused us to study these linguistic transfers from the perspective of Myers-Scotton (1993-2006), Matras (2009) and Gardani (2020) which have been famous in studies related to Language contact. Kasereyeh Ezafe is the marker used to connect two words or nouns together. Persian genitive construction is divided into two kinds: noun genitive and adjective genitive.

Material and Methods

The data of this study have been collected from the conversations or linguistic colloquialisms of Azerbaijani speakers in Ardabil province. 45 Azerbaijani speakers, consisting of three groups of 15 people: 1- Azerbaijani monolinguals 2- Ordinary bilinguals 3- Educated bilinguals were selected for interviews. All Persian noun genitive and adjective genitive constructions in Azerbaijani speakers' speech were classified according to Tabatabaie's taxonomy of Persian genitive constructions. Then the frequency of data use was determined and showed in two tables. 1115 different Persian genitive constructions were collected from the speech of Azerbaijani speakers (960 noun genitive and 155 adjective genitive). The data were analyzed from different perspectives in the field of language contact, so the present study was conducted in a descriptive-analytical mann.

Discussion & Result

Noun genitive construction appeared in the speech of all types of speakers (Azerbaijani monolinguals, ordinary bilinguals and educated bilinguals), meanwhile adjective genitive construction only used by Azerbaijani-Persian bilinguals. Bayani Ezafe and Eghterani Ezafe with their frequencies being 304 and 12 respectively were the most and the least used Persian noun genitive constructions. Azerbaijani monolinguals only used 4 Persian noun genitive constructions (Bayani, Takhsisi, Melki and Tazimi) with more frequency and the other different Persian noun

205 Abstract

genitive constructions were not used by them. Also, the frequency of some Persian noun genitive constructions such as Eghterani Ezafe was very limited in the speech of ordinary bilinguals. The frequency of first 4 Persian noun genitive constructions (Bayani, Takhsisi, Melki and Tazimi) was high in the speech of all speakers.

Conclusion

Myers-Scotton (1993-2006) and Matras (2009) have proposed two important criteria to distinguish the borrowed elements from code-switched ones: 1- The borrowed elements are used by all speakers but code-switched ones are only used by bilinguals. 2- The use frequency of borrowed elements is very high in the speech of individuals. Considering these 2 criteria, some of Persian noun genitive constructions (Bayani, Takhsisi, Melki and Tazimi) are borrowed elements, meanwhile the other Persian noun genitive constructions and the adjective genitive construction appeared only in bilinguals' speech must be classified as code-switched elements. So PGC transfer to Azerbaijani speakers' speech can be analyzed well due to codeswitching-borrowing continuum that is the most suitable to explain language transfer. There was not any genitive construction among data consists of Azerbaijani native constituents combined by Persian genitive marker. So according to Gardani (2020) this kind of language transfer is matter borrowing. PGC has not been borrowed as the pattern to Azerbaijani. Gradual transfer of PGC to speech of Azerbaijani speakers is result of unbalanced contact occurring between Persian and Azerbaijani. This phenomenon is considered very frequent in bilingual or multilingual societies by linguists.

Bibliography

- Ahmadi-Givi, H. (2004). *Comparative grammar of Turkish and Persian*. Tehran: Gatreh. [In Persian].
- Aikhenvald, A.Y. (2006). *Grammars in Contact: A cross-linguistic perspective*. In A.Y. Aikhenvald & R.M.W. Dixon (eds.). *Grammars in Contact: A Cross-Linguistic Typology*: 1-66. Oxford: Oxford University Press.
- Bagrıaçık, M., & Ralli, A. (2015). Phrasal vs. morphological compounds: Insights from Modern Greek and Turkish. *STUF–Language Typology and Universals*, 68, 323–357.
- Comrie, B. (1989). *Language Universals and Linguistic Typology*. 2nd Ed., Oxford: Basil Blackwell Ltd.
- Farzaneh, M. (1978). *The base of Azarbayjanian grammar*. Tehran: Farzaneh publication. [In Persian].

- Gardani, F. (2020). Borrowing matter and pattern in morphology. An overview. *Morphology*, 30, 263–282.
- Gürer, A. (2010). *EPP, subject positions and case checking in CNPCs in Turkish*. MA thesis, Bogaziçi University.
- Haddad-Adel, Gh. (2003). An introduction to people word choice. *Namaeh Farhangistan*, 2, 2-8. [In Persian].
- Haspelmath, M., & Tadmor, U. (2009). *Loanwords in the world's languages: A comparative handbook*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Homayounfar, M. (2021). Ezafe Morpheme - e: Head-marker in Persian Noun Phrases. *Language science*, 8 (14), 53-87. [In Persian].
- Khayyampour, A. (2009). *Persian Grammar*. 14th edition. Tehran: Setudeh publication. [In Persian].
- Lee, S., N. (1996). *A Grammar of Iranian Azerbaijani*. Doctoral dissertation, Sussex university.
- MacSwan, J. (2017). A multilingual perspective on translanguaging. *American Educational Research Journal*, 54, 167–201.
- Mahootian, S. (1993). *A null theory of codeswitching*. Ph.d. dissertation, Northwestern university, Illinois.
- Matras, Y. (2009). *Language contact*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Matras, Y., and Sakel, J. eds. (2007a). *Grammatical Borrowing in Cross-Linguistic Perspective*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Meshkatoddini, M. (2015). *Persian grammar (The lexical categories and merge)*, Second edition. Tehran: SAMT. [In Persian].
- Moen, M. (1962). *Persian Grammar: Genitive*. Tehran: Amir-Kabir publication. [In Persian].
- Myers-Scotton, C. (1993). *Dueling languages: grammatical structure in code-switching*. Oxford: Oxford University Press.
- Myers-Scotton, C. (2006). *Multiple Voices: An introduction to bilingualism*. Malden, MA: Blackwell.
- Naghzougouyehkohan, M. (2013). A study of Arabic influence on phonological system of Persian and its varieties. *Comparative Linguistic research*, 3 (5), 65-94. [In Persian].
- Poplack, S., and Dion, N. (2012). Myths and facts about loanword development. *Language Variation and Change*, 24, 279–315.
- Romaine, S. (1995). *Bilingualism (second edition)*. Oxford: Blackwell.
- Samiian, V. (1983). *Structure of the phrasal categories in Persian: An X-bar Analysis*. PhD. Dissertation. California State University.
- Seifart, F. (2017). Patterns of affix borrowing in a sample of 100 languages. *Journal of Historical Linguistics*, 7(3), 389–431.
- Shafaei, A. (1984). *The scientific base of Persian grammar*. Tehran: Khusheh publication. [In Persian].

207 Abstract

Shaghghi, V. (2013). Phrasal affix. *Language and linguistics*, 9 (17), 1-26. [In Persian].

Tabatabaie, A. (2017). *A descriptive dictionary of Persian grammar*. Tehran: Farhang Moaser. [In Persian].

Thomason, S. & Kaufman, T. (1988). *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*. Berkeley: University of California Press.

Trips, C., & Kornfilt, J. (2015). Typological aspects of phrasal compounds in English, German and Turkic. *STUF–Language Typology and Universals*, 68, 281–321.

Underhill, R. (1979). *Turkish grammar*. Cambridge: MIT.

Vahidian-Kamyar, T & Emrani, Gh. (2007). *Persian Grammar 1*. Tehran: Samt publication. [In Persian].

Winford, D. (2003). *An introduction to contact linguistics*. Oxford: Blackwell.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

بررسی کاربرد اضافه‌های اسمی و وصفی فارسی در گفتار و زبان گویشوران ترکی آذربایجانی

عبدالحسین حیدری*

محمد رضا طوسی نصرآبادی**

چکیده

هدف از انجام پژوهش حاضر مطالعه انتقال اضافه‌های اسمی و وصفی فارسی به گفتار و زبان گویشوران ترکی آذربایجانی است. داده‌ها از پاره‌گفتارهای طیف مختلفی از گویشوران استان اردبیل گردآوری شد و طبق طبقه‌بندی انواع متعدد ساخت اضافه فارسی دسته‌بندی شد. به دنبال تعیین فراوانی داده‌ها، از رویکردهای مطرح در حوزه برخورد زبان‌ها برای تحلیل آنها استفاده شد. یافته‌های این پژوهش نشان داد که برخی از اضافه‌های اسمی فارسی با فراوانی کاربرد بالا در گفتار همه گویشوران تک‌زبان و دوزبان ظاهر می‌شود؛ در صورتی که اضافه وصفی و تعدادی از اضافه‌های اسمی فقط در گفتار دوزبان‌ها متجلی می‌گردد. بنابراین انتقال اضافه‌های اسمی و وصفی فارسی به گفتار گویشوران ترکی آذربایجانی را می‌توان در چارچوب پیوستار رمزگردانی-قرض‌گیری توضیح داد که از قابلیت بالایی در تبیین انتقال تدریجی سازه‌ها و ساخت‌ها از زبانی به زبان دیگر برخوردار است. انتقال اضافه‌های اسمی فارسی به ترکی آذربایجانی در ردیف قرض‌گیری از نوع ماده‌ای قرار دارد؛ زیرا در میان داده‌ها هیچ نوع ساخت اضافه‌ای پیدا نشد که سازه‌های آن از واژه‌های بومی ترکی آذربایجانی انتخاب شده باشد و کسره اضافه فارسی نیز آنها را به هم پیوند داده باشد. بنابراین ساخت اضافه زبان فارسی هنوز به‌عنوان یک الگوی قرضی به زبان ترکی آذربایجانی وارد نشده است.

* استادیار گروه آموزش زبان انگلیسی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران (نویسنده مسئول)، a.heidari@cfu.ac.ir

** استادیار گروه آموزش زبان انگلیسی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران، Mohammadrezatusi1@cfu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۲۱، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۲۶

کلیدواژه‌ها: اضافه اسمی، اضافه وصفی، زبان فارسی، زبان ترکی آذربایجانی، انتقال زبانی.

۱. مقدمه

وام‌گیری یا قرض‌گیری اصطلاح شناخته شده‌تری در حوزه برخورد زبان‌هاست که طی آن عناصر یا سازه‌هایی از زبانی به زبان یا زبان‌های دیگر انتقال می‌یابد. افزون بر تقسیم‌بندی قرض‌گیری به انواع مختلفی از قبیل واژگانی، دستوری و واجی، ماتراس و ساکیل (Matras and Sakel, 2007) به قرض‌گیری از نوع ماده‌ای و الگویی (matter and pattern borrowing) اشاره دارند. در قرض‌گیری ماده‌ای، خود عنصر زبانی به صورت کلی یا همراه با تغییراتی وام گرفته می‌شود، مانند وارد شدن یک کلمه با تلفظ و معنای اولیه به زبان دیگر. در قرض‌گیری الگویی، فقط قاعده انتزاعی وام گرفته می‌شود مثل قرض‌گیری ساخت جمع مکسر از عربی و جمع بستن کلمات فارسی با آن، مانند بنادر؛ بندر یک کلمه فارسی است (نغزگوی کهن، ۱۳۹۲، ص. ۶۶). در قرض‌گیری نوع اول، ماده آوایی به صورت عینی انتقال می‌یابد؛ در صورتی که در نوع دوم، الگوی ساختوازی-معنایی قرض گرفته می‌شود. افزون بر این تمایز (تمایز بین قرض‌گیری ماده‌ای و الگویی)، قاردانی (Gardani, 2020) از نوع سوم قرض‌گیری یاد می‌کند که ترکیبی از قرض‌گیری ماده‌ای و الگویی است. در این نوع قرض‌گیری، نه تنها الگوی ساختوازی-معنایی به زبان پذیرا انتقال می‌یابد، بلکه صورت یا ماده‌ای که بر تجلی آوایی آن الگو دلالت دارد، نیز وام گرفته می‌شود. هسپلمت و تدمور (Haspelmath and Tadmor, 2009) قرض‌گیری واژگانی را متداول‌ترین نوع قرض‌گیری می‌دانند که بلافاصله در برخورد بین زبان‌ها اتفاق می‌افتد؛ در صورتی که ساخت‌های دستوری اغلب در برابر قرض‌گیری مقاومت نشان می‌دهند. از نظر توماسون و کافمن (Thomason and Kaufman, 1988) انتقال عناصر دستوری در شرایطی رخ می‌دهد که برخورد بین زبان‌ها شدید و درازمدت باشد. آیکینوالد (Aikhenvald, 2006)، ماتراس (۲۰۰۹) و سیفارت (Seifart, 2017) بر این باورند که رد و بدل شدن ساخت‌های دستوری اغلب بین زبان‌هایی اتفاق می‌افتد که دارای شباهت‌های دستوری یا ساختی هستند. وینفورد (Winford, 2003) به عوامل مختلف زبانی و غیرزبانی اشاره می‌کند که بر نتیجه یا نتایج برخورد زبان‌ها تأثیر می‌گذارد. عامل زبانی همچون شباهت‌های ساختی به لحاظ رده‌شناختی، در کنار عوامل غیرزبانی نظیر شدت و مدت زمان تماس زبان‌ها، قدرت

و اعتبار زبان‌ها و نگرش زبانی از مهم‌ترین عوامل تعیین‌کننده مسیر و میزان انتقال سازه‌ها و ساخت‌ها از زبانی به زبان دیگر هستند.

بدیهی است که عوامل زبانی نقش مهمی در تعیین نتایج برخورد زبان‌های فارسی و ترکی آذربایجانی ایفا نمی‌کند؛ زیرا که این دو زبان به لحاظ رده‌شناختی از هم متفاوتند و به خانواده‌های زبانی مجزا تعلق دارند. زبان فارسی عضوی از خانواده زبان‌های هندواروپایی است؛ در صورتی که زبان ترکی آذربایجانی در زمره خانواده زبان‌های اورال-آلتایی قرار دارد. چنانچه نتایج مطالعات پیشین نیز نشان می‌دهد عوامل غیرزبانی در انتقال سازه‌های زبانی نقش برجسته و پررنگی داشته‌اند. کامری (Comrie, 1989) به حروف ربط فارسی (اما، اگر، ولی و ...) اشاره می‌کند که از آغاز قرن سیزدهم میلادی به زبان‌های ترکی انتقال پیدا کرده است و تغییراتی را بر ساخت‌های دستوری این زبان‌ها بوجود آورده است. زبان‌شناسان و دستورنویسانی همچون آندرهیل (Anderhill, 1979)، فرزانه (۱۳۵۷)، لی (Lee, 1996) و ... از انواع مختلف تکواژهای نقشی زبان فارسی مانند حروف ربط و ضمیر موصولی (که) سخن به میان می‌آورند که گویشوران ترکی آذربایجانی سالیان متمادی است در زبان خود به کار می‌برند و از پیامدهای آن می‌توان به قرض‌گیری ساخت جملات مرکب فارسی در زبان ترکی آذربایجانی اشاره کرد. در راستای مطالعات مذکور، مشاهده کاربرد فراوان اضافه اسمی فارسی مانند میدان جانبازان، کوی ولایت، شهرک امام و ... در گفتار و زبان گویشوران ترکی آذربایجانی، موجب شد تا انتقال و وام‌گیری چنین ترکیبی در پژوهش حاضر از منظر دیدگاه‌های رایج در حوزه تماس زبانی بررسی و تحلیل گردد. دیدگاه‌های همچون مایرزاسکاتن (Myers-Scotton, 1993-2006)، ماتراس (۲۰۰۹) و قاردانی (۲۰۲۰) که محدودیت‌ها و فرایندهای انتقال سازه‌ها و ساخت‌های زبانی را تبیین کرده‌اند. این دیدگاه‌ها در بخش مبانی نظری این پژوهش به تفصیل تشریح خواهند شد. سازه‌ها در ساخت اضافه اسمی و اضافه وصفی فارسی که از طریق کسره اضافه به هم پیوند می‌خورند، با ساخت اضافه‌های اسمی و وصفی ترکی آذربایجانی تفاوت‌های عمده‌ای دارد (که در بخش پیشینه معرفی شده است). در پژوهش حاضر تلاش خواهد شد تا انتقال اضافه‌های اسمی و وصفی فارسی به ترکی آذربایجانی، طبق اصول و فرضیه‌های رویکردهای مطرح در حوزه برخورد زبان‌ها با پاسخ به پرسش‌های زیر بررسی و تحلیل شود:

۱. انتقال اضافه‌های اسمی و وصفی فارسی به ترکی آذربایجانی، چه نوع قرض‌گیری

است: ماده‌ای یا الگویی؟

۲. چگونه روند انتقال اضافه‌های اسمی و وصفی فارسی به گفتار گویشوران ترکی آذربایجانی قابل تبیین است؟

۲. پیشینه پژوهش

اکثر دستورنویسان سنتی زبان فارسی همچون معین (۱۳۴۱)، احمدی‌گیوی (۱۳۸۳) و خیام‌پور (۱۳۸۸) و ... از کسره‌اضافه به عنوان علامت یا نشانه نام برده‌اند که دو کلمه یا دو اسم را به هم متصل می‌کند مانند استاد دانشگاه، کتاب تاریخ و ... در چنین ترکیب‌هایی که در دستور سنتی به ترکیب اضافی معروف شده است، اسم آغازین مضاف و اسم بعد از آن نیز مضاف‌الیه خوانده می‌شود؛ در مقابل این نوع ساخت‌ها، یک ساخت ترکیبی دیگر تحت عنوان ترکیب وصفی نیز معرفی شده است که متشکل از اسم + صفت می‌باشد مثل فرد کوشا، قصر باشکوه و ... در ترکیب اضافی، معنی بر پایه چگونگی ارتباط معنایی مضاف و مضاف‌الیه مشخص و دسته‌بندی می‌شود و از این طریق، ساخت اضافه بر پایه تعیین مشخصه‌ها و روابط معنایی چندگانه آنها متمایز می‌گردد که عبارتند از اضافه ملکی، اضافه تخصیصی، اضافه اقترانی و اضافه استعاری... (معین، ۱۳۴۱). بررسی نقش کسره‌اضافه ساخت‌های اضافی و وصفی نشان می‌دهد که این عنصر زبانی یعنی کسره‌اضافه رابطه مالکیت، تخصیص، توصیف و ... را میان گروه اسمی آغازین و گروه اسمی و گروه صفتی بعدی برقرار می‌کند، برای مثال کسره‌اضافه در ترکیب اضافی "کلاس درس" میان دو واژه "کلاس و درس" مفهوم تخصیصی برقرار می‌کند، مضاف مخصوص مضاف‌الیه است؛ به عبارت دیگر کلاس مخصوص درس است. مبرهن است که در هر دو ترکیب اضافی و وصفی جزء دوم چیزی به معنای کلمه اول یعنی مضاف اضافه می‌کند و معنی آن را تمام می‌کند و به همین دلیل شفایی (۱۳۶۳) از جزء دوم ترکیب به عنوان متمم جزء اول (مضاف) یاد می‌کند. افزون بر اسم و صفت، در دستور زبان فارسی به مقوله‌های دیگر زبانی نیز اشاره شده است که از طریق کسره‌اضافه به هم پیوند می‌خورند، طباطبایی (۱۳۹۵) ترکیب این مقوله‌ها را به صورت زیر خلاصه کرده است:

۱. اسم و اسم: جلد کتاب

۲. اسم و صفت: کتاب جالب

۳. صفت و صفت: آبی روشن

۴. قید و قید: فوری فوری

۵. حرف اضافه و اسم یا گروه اسمی: برای سرگرمی
- دستورپژوهان سستی اضافه اسمی را بر حسب مقوله‌های معنایی به انواع متعددی تقسیم کرده‌اند که طباطبایی (۱۳۹۵، ص. ۴۵) آنها را به صورت زیر تشریح کرده است:
۱. اضافه استعاری: مضاف در غیر معنی حقیقی: روی سخن
۲. اضافه تشبیهی: تشبیه مضاف به مضاف‌الیه یا برعکس: قد سرو، تیر مژگان
۳. اضافه اقترانی: اقتران و پیوستگی مضاف به مضاف‌الیه: دست ارادت
۴. اضافه بیانی: مضاف‌الیه نوع و جنس مضاف را بیان می‌کند: انگشتر طلا، شهر شیراز
۵. اضافه ملکی: رابطه مالکیت بین مضاف و مضاف‌الیه: باغ علی
۶. اضافه اشتمالی: مضاف معنی شمول را می‌رساند: تمام ساکنان، همه افراد
۷. اضافه تأکیدی: مضاف نقش تأکید را دارد: خود ایشان
۸. اضافه تخصیصی: تخصیص چیزی به چیز دیگر: برده اتاق
۹. اضافه تعظیمی: واژه‌ای برای احترام به اسم خاص اضافه می‌شود: آقای احمدی، حضرت علی

حداد عادل (۱۳۸۲) از رایج بودن ترکیب‌های اضافی در زبان فارسی سخن به میان می‌آورد و معتقد است که این ترکیب‌ها هم با تلفظ نشانه اضافه مانند چرخ خیاطی، آرد برنج و ... هم بدون تلفظ نشانه اضافه مثل آب لیمو و ... در واژگان مردمی دیده می‌شود. او از ترکیب نوع دوم، نه به عنوان ترکیب اضافی بلکه با عنوان اسم مرکب یاد می‌کند که دارای ویژگی‌های دستوری اقسام کلام اسم است. در جمع بستن ترکیب اضافی مانند کتاب درس، نشانه جمع به آخر مضاف افزوده می‌شود (کلاس‌های درس)؛ اما در مورد ترکیب "تخم مرغ و آب لیمو"، ساخت جمع بستن مذکور درست نیست و نمی‌توان گفت تخم‌های مرغ و آب‌های لیمو، بلکه آنچه که در واژگان مردم دیده می‌شود ترکیب تخم مرغ‌ها و آب لیموها است. در دستور زبان فارسی کنونی، ترکیب‌های مانند "شال گردن، راه آهن و آب لیمو"، اسم‌های مرکب هسته‌آغاز خوانده می‌شوند که کل واژه مرکب در شمول معنایی اسم اول است؛ شال گردن نوعی شال است (طباطبایی، ۱۳۹۵، ص. ۲۴). طباطبایی (۱۳۹۵) پیشنهاد می‌کند که به جای ترکیب اضافی و ترکیب توصیفی یا وصفی از اصطلاح‌های اضافه اسمی و اضافه وصفی استفاده شود و ترکیب برای فرایندی به کار رود که از طریق

آن، واژه مرکب ساخته می‌شود. پس از طبقه‌بندی سازه‌های زبانی به انواع مختلف تکواژها، اصطلاح‌های جدیدی برای دلالت بر کسره‌اضافه به کار برده شد. وحیدیان کامیار و عمرانی (۱۳۸۶) کسره‌اضافه را نقش‌نمای اضافه یا صفت معرفی می‌کنند؛ تکواژی که پس از اسم می‌آید و کلمه پس از آن مضاف‌الیه یا صفت است. شقاقی (۱۳۹۲) با استناد به مطالعه ژوئیکی و پولوم (Zwicky & Pullum, 1983) تکواژهای دستوری مانند کسره‌اضافه را واژه‌بست می‌داند که کاربرد مستقلی ندارند و به واژه قبل از خود می‌چسبند و برخلاف وندها، بخشی از ساخت آن واژه محسوب نمی‌شوند.

پژوهشگرانی مانند مشکوه‌الدینی (۱۳۹۴)، سمیعان (۱۹۸۳)، ماهوتیان (۱۹۹۳) و همایون نفر (۱۴۰۰) کسره‌اضافه را طبق نظریه دستور زبان گشتاری و رویکرد کمینه‌گرایی مطالعه کرده‌اند و این عنصر زبانی را به‌عنوان عنصر نقشی (دستوری-نحوی) در نظر گرفته‌اند که از طریق گشتار افزایشی یا بدون آن در ساخت اضافه افزوده می‌شود. مشکوه‌الدینی (۱۳۹۴) بر پایه رویکرد کمینه‌گرایی، کسره‌اضافه را به‌عنوان عنصر نقشی (دستوری-نحوی) و هسته در ساخت گروه نقشی اضافه تحلیل کرده است که رابطه مالکیت، تخصیص، توصیف و ... را میان گروه اسمی آغازین و گروه اسمی یا گروه صفتی بعدی برقرار می‌کند. همایون نفر (۱۴۰۰) با تحلیل کسره‌اضافه براساس اصول مطرح در برنامه کمینه‌گرایی، آن را تظاهر ساختوازی نشاندار کردن هسته حرکت کرده به جایگاه آغازین در گروه‌های اسمی به‌شمار می‌آورد.

احمدی‌گیوی (۱۳۸۳) به تفاوت آرایش سازه‌ها در ساخت‌های اضافه دو زبان فارسی و ترکی آذربایجانی اشاره کرده است؛ مضاف‌الیه در زبان ترکی آذربایجانی برخلاف زبان فارسی پیش از مضاف می‌آید، همچنین در زبان ترکی آذربایجانی دو نشانه در ساخت اضافه به کار برده می‌شود؛ اولی *-i/-in* که به آخر مضاف‌الیه افزوده می‌شود (وند ملکی) و دومی *-i/-i* که در آخر مضاف قرار می‌گیرد. اگر این نشانه‌ها به واژه‌هایی اضافه شوند که صدای آخر آنها واکه است، آن موقع بین واژه‌ها و نشانه‌های اضافی به ترتیب تکواژهای تهی برای سهولت تلفظ آورده می‌شود.

1. <i>ahmad-in galam-i</i>	قلم احمد
<i>dost-in söz-ï</i>	سخن دوست
<i>ali-nin täyfä-si</i>	طایفه علی

بررسی کاربرد اضافه‌های ... (عبدالحسین حیدری و محمدرضا طوسی نصرآبادی) ۲۱۵

احمدی گیوی (۱۳۸۳) یادآوری می‌کند گاهی در ساخت اضافه، میان مضاف و مضاف‌الیه، نسبت و ارتباط تنگاتنگ و روشنی هست و یا مضاف‌الیه اسم خاص است و همچنین در ترکیب اضافی پرکاربرد *-i/-în* از آخر مضاف‌الیه حذف می‌شود.

2. *ārpā čāy-i* رود آرپا
šahar yer-i زمین شهر

در ساخت اضافهٔ بیانی، همچنین در ساخت وصفی، بین دوسازه هیچ نشانهٔ اضافی به‌کار برده نمی‌شود.

3. *mis kāsā* کاسهٔ مس
ūjā ādām آدم بلندقد

پژوهشگرانی همچون گورر (Gürer, 2010)، باقری‌آچیک و رالی (Bagnaçık and Ralli, 2015) و تریس و کورنفیلد (Trips and Kornfilt, 2015) بر این باورند که ساخت‌های اضافه در زبان ترکی با توجه به استدلال‌های زیر ساخت‌های نحوی هستند و حاصل عملکرد فرایندهای نحوی می‌باشند: الف- هسته و جزء غیرهسته در ساخت‌های اضافی به‌صورت جداگانه عمل می‌کنند و هر دو می‌توانند به‌طور مستقل وندهایی را بپذیرند؛ برای نمونه در مثال ۴ هر دو جزء ساخت اضافی، جمع بسته شده‌اند.

4. *ev-in gāpi-si* در خانه
ev-in gāpi-lār-i درهای خانه
ev-lar-in gāpi-lār-i درهای خانه‌ها

ب- ساخت همپایگی می‌تواند در جایگاه هر دو جزء هسته و غیرهسته اعمال شود.

5. *yer-in va joy-in sāhib-i* صاحب زمین و آسمان
Hasan-in ārvād-i va ušāg-i زن و فرزندِ حسن

بنابراین می‌توان گفت که هرچند آرایش سازه‌ها در ساخت‌های اضافی هر دو زبان فارسی و ترکی آذربایجانی کاملاً از هم متفاوت هستند؛ اما این ساخت‌ها در هر دو زبان مذکور حاصل فرایندهای نحوی هستند و در حوزهٔ نحو ساخته می‌شوند.

۳. مبانی نظری

قرض‌گیری زبانی از هر دو منظر زبان‌شناسی در زمانی و هم‌زمانی مورد تحقیق و تفحص قرار گرفته است. تمرکز مطالعات در زمانی روی مطالعات تاریخی و طبقه‌بندی خانواده‌های زبانی بوده است؛ در صورتی که در پژوهش‌های هم‌زمانی به محدودیت‌های دستوری در قرض‌گیری توجه شده است. با انتشار کتاب توماسون و کافمن (۱۹۸۸) مسیر مطالعات قرض‌گیری از پرداختن به قرض‌گیری صرفاً واژگانی و دلایل درونی تغییرات زبان، به سمت و سوی کشف محدودیت‌های حاکم بر قرض‌گیری به‌ویژه قرض‌گیری دستوری سوق پیدا کرد. پژوهشگرانی همچون توماسون و کافمن (۱۹۸۸)، روماین (۱۹۹۵)، آیخینوالد (۲۰۰۶) و ماتراس (۲۰۰۹) تلاش نمودند تا سلسله‌مراتب قرض‌گیری را با مطابقت رخداد قرض‌گیری در زبان‌های مختلف دنیا تعیین کنند و تفاوت پیامدهای مختلف برخورد زبان‌ها از جمله رمزگردانی زبانی، همگرایی، انتقال و قرض‌گیری را تبیین نمایند؛ بنابراین مطالعه نتایج پدیده قرض‌گیری جای خود را به مطالعه فرایند این پدیده و اصول پشت سر آن داد. در تعدادی از مطالعات، ابتدا سعی بر این بوده است تا انتقال راحت‌تر برخی از مقوله‌های زبانی نسبت به مقولات دیگر توضیح داده شود. از بین واژه‌های محتوایی (اسم، فعل، صفت و قید)، اسم‌ها سریع‌تر و آسان‌تر از زبانی به زبان دیگر منتقل می‌شوند؛ در حالی که قرض‌گیری فعل‌ها به‌ندرت و تحت شرایط خاصی اتفاق می‌افتد. فعل‌ها و حروف اضافه بر عناصر دیگر در جمله حاکم هستند و به آنها حالت می‌دهند؛ بنابراین انتقال این سازه‌ها از زبانی به زبانی دیگر خیلی سخت است و همراه با محدودیت‌هایی صورت می‌پذیرد. نتایج اکثر مطالعات در اقصی نقاط دنیا نشان داد که عناصر طبقه‌باز زبان مانند اسم و صفت از عناصر طبقه‌بسته (حروف ربط و حروف اضافه) در فرایند قرض‌گیری پیش می‌افتد. در سلسله‌مراتب قرض‌گیری که توماسون و کافمن (۱۹۹۸)، ارائه کردند؛ پایین‌ترین سطح قرض‌گیری به واژگان اختصاص دارد، در حالی که رخداد قرض‌گیری ساختاری و نحوی، فقط در سطوح بالاتر ممکن است. از نظر توماسون و کافمن (۱۹۸۸)، وجود قرض‌گیری ساختاری در یک زبان، بیانگر آن است که قرض‌گیری واژگانی از قبل در همان زبان اتفاق افتاده است. روماین (1995) معتقد است که هم‌گرایی ساختی از سطح ساختواژه شروع می‌شود و در سطح ساخت‌های نحوی پایان می‌یابد. سلسله‌مراتب قرض‌گیری عناصر زبانی پیشنهادی روماین (۱۹۹۵) به صورت زیر است: واژگان < ساخت‌واژه (وندهای اشتقاقی، وندهای تصریفی) < نحو.

نتایج مطالعه آیکینوالد (۲۰۰۶) نشان داد که ساخت‌های نحوی مانند جمله، بند و حتی چیدمان واژه‌ها در ساخت‌های گروهی تحت فشارهای شدید و فزاینده زبان غالب، آسیب‌پذیر هستند. ماتراس (۲۰۰۹) با مرور مطالعات پیشین، به سلسله‌مراتب زیر در حوزه قرض‌گیری زبانی اشاره دارد:

الف- واژگانی < غیرواژگانی

ب- تک‌واژه‌های آزاد < تک‌واژه‌های وابسته

ج- اسم < غیراسم

د- وندهای اشتقاقی < وندهای تصریفی

ه- انتقال ساخت‌های دستوری همراه با عناصر دستوری

با توجه به سلسله‌مراتب پیشنهادی ماتراس (۲۰۰۹) می‌توان گفت که قرض‌گیری عناصر غیرواژگانی زبان، منوط به انتقال واژه‌هاست؛ به عبارت دیگر مادامی که قرض‌گیری واژگانی اتفاق نیفتد، عناصر غیرواژگانی یا دستوری به زبان پذیرا منتقل نمی‌شوند.

مایرزاسکاتن (۱۹۹۳) معتقد است که اکثر پژوهش‌ها نتایج قرض‌گیری زبانی را مطالعه کرده‌اند و مراحل قرض‌گیری و روند تثبیت سازه‌ها و ساخت‌ها در زبان قرض‌گیرنده را بررسی و تبیین نکرده‌اند. طبق دیدگاه مایرزاسکاتن (۲۰۰۶-۱۹۹۳) واژه قرضی ابتدا در گفتار دوزبانه‌ها ظاهر می‌شود که از آن به‌عنوان واژه رمزگردانی شده نام برده می‌شود، سپس این واژه به واسطه کاربرد زیاد در زبان قرض‌گیرنده، به گفتار تک‌زبان‌ها نیز راه پیدا می‌کند و به واژه قرضی تبدیل می‌شود؛ بنابراین می‌توان گفت که ریشه پدیده قرض‌گیری همان رمزگردانی زبانی است. واژه‌های فراوانی مانند فریزر، سشوار، کپی و ... مدت زمان طولانی است که در زبان فارسی نقش آفرینی می‌کنند و واژه‌های قرضی محسوب می‌شوند؛ در صورتی که واژه‌ای مانند cancel در جمله "پروازم کنسل شد"، عنصر رمزگردانی شده‌ای است که در گفتار افراد تحصیل‌کرده و خاصی نمایان می‌شود و هنوز به گفتار و زبان تک‌زبان‌ها وارد نشده است. از نظر مایرزاسکاتن (۲۰۰۶-۱۹۹۳) عناصر رمزگردانی شده، فراوانی یا بسامد کاربرد کمی در زبان پذیرا دارند؛ در حالی که عناصر قرضی دارای بسامد کاربرد زیاد یا کامل هستند. عناصر رمزگردانی شده و قرضی در طول یک پیوستار یا طیف قرار دارند و ممکن است عناصر رمزگردانی شده با گذشت زمان در یک جامعه زبانی به عناصر قرضی تبدیل شوند.

ماتراس (۲۰۰۹) نیز تمایز رمزگردانی با قرض‌گیری را طی یک طیف یا پیوستار نشان داده است و در این تمایز بر عواملی از قبیل میزان دوزبانگی، میزان کاربرد عنصر زبانی و رخداد منظم یا نامنظم سازه‌ها در گفتار گویشوران زبان پذیرا تأکید دارد. در نهایت می‌توان گفت که در ارتباط با تمایز رمزگردانی از قرض‌گیری دو گروه از پژوهشگران عمده وجود دارد: گروه اول پژوهشگرانی مانند پاپلاک و دیون (Poplock and Dion, 2012) و مکسوان (MacSwan, 2017) را شامل می‌شود که بر این باورند رمزگردانی و قرض‌گیری دو پدیده مجزا و متفاوت هستند. آنها تلفیق واجی/آوایی و دستوری را مهم‌ترین معیار قرض‌گیری سازه زبانی تصور کرده‌اند. تلفیق واجی/آوایی و دستوری عناصر زبانی در نظام آوایی و دستوری زبان پذیرا، در حکم قرضی بودن آن عناصر زبانی است؛ در غیراین صورت عنصر زبانی به کار رفته در گفتار گویشوران زبان پذیرا، یک عنصر رمزگردانی شده محسوب می‌شود. گروه دوم پژوهشگرانی همچون مایرزاسکاتن (۲۰۰۶-۱۹۹۳) و ماتراس (۲۰۰۹) را در بر دارد که دو معیار مهم بسامد کاربرد تکواژ غیربومی در زبان پذیرا، همچنین کاربرد همین تکواژ توسط طیف مختلفی از گویشوران (تک‌زبان‌ها، دوزبان‌ها) را معیارهای اصلی تمایز رمزگردانی از قرض‌گیری فرض کرده‌اند و پیوستار رمزگردانی-قرض‌گیری را پیشنهاد داده‌اند.

۴. داده‌ها و روش پژوهش

داده‌های پژوهش حاضر از گفتگوی گویشوران ترکی آذربایجانی در شهرها و روستاهای مختلف استان اردبیل (اردبیل، مشگین‌شهر، نیر، نمین و روستاهای اطراف این شهرها) جمع‌آوری شده است. این گویشوران (۴۵ نفر) یکدست و همگن نبودند و با توجه به متغیرهایی همچون سن، جنسیت و سطح تحصیلات تفاوت‌هایی داشتند. ۴۵ نفر شرکت‌کننده در پژوهش به سه گروه ۱۵ نفره تقسیم شدند. ۱۵ نفر گویشور تک‌زبانۀ ترکی آذربایجانی که نمی‌توانستند فارسی صحبت کنند و سن آنها بالای ۶۵ سال بود. ۱۵ نفر دیگر گروه دوزبانۀ ترکی آذربایجانی-فارسی عادی را تشکیل می‌دادند که از توانایی محاوره به زبان فارسی برخوردار بودند و شغل آزاد داشتند. گروه سوم که دوزبان‌های ترکی آذربایجانی-فارسی تحصیل کرده محسوب می‌شدند، تحصیلات عالی (دارای مدارک کارشناسی و بالاتر) داشتند و اکثر آنها در ادارات و محیط‌های علمی و فرهنگی مشغول کار بودند. اضافه‌های اسمی و وصفی فارسی که در گفتار هر سه گروه از گویشوران مشاهده

شد؛ طبق طبقه‌بندی طباطبایی (۱۳۹۵) از انواع مختلف ساخت اضافی فارسی دسته‌بندی شد. چون فراوانی داده‌ها در سه ساخت اضافی فارسی (۱- صفت و صفت ۲- قید و قید ۳- حرف اضافه و اسم یا گروه اسمی) محدود و انگشت‌شمار بود، بنابراین از مطالعه روی آنها صرف‌نظر گردید و داده‌ها به دو گروه عمده اضافه اسمی و اضافه وصفی تقسیم شد. در ادامه، فراوانی انواع مختلف اضافه اسمی نیز مشخص گردید که طی جدول‌های ۱ و ۲ نشان داده شده است. در این پژوهش به منظور کسب درجه اطمینان‌پذیری کافی، دو نوع تعیین اعتبار انجام یابد. داده‌ها (انواع اضافه‌های اسمی) دو بار در فاصله زمانی دو ماهه، توسط نویسنده‌ها کدگذاری (تعیین نوع اضافه اسمی) شد که درجه پیوستگی بین دو کدگذاری ۱.۰۰ بود. همچنین از دو نفر متخصص حوزه ادبیات فارسی خواسته شد تا ۳۰ درصد داده‌ها را در چارچوب تقسیم‌بندی انواع اضافه‌های اسمی کدگذاری نماید که انطباق حاصل از کدگذاری آنها با کدگذاری نویسنده‌ها، بیشتر از ۹۰ درصد به دست آمد. این پژوهش به صورت توصیفی-تحلیلی انجام شده است؛ زیرا داده‌ها بعد از دسته‌بندی و تعیین فراوانی کاربرد آنها، در چارچوب دیدگاه‌های مطرح در حوزه برخورد زبان‌ها مورد تحلیل قرار گرفت.

۵. تحلیل داده‌ها

چنانچه پیش‌تر نیز اشاره شد، داده‌های گردآوری شده پژوهش حاضر با توجه به نوع گویشور تولیدکننده داده‌ها و فراوانی کاربرد انواع مختلف ساخت اضافه فارسی در جدول‌های ۱ و ۲ دسته‌بندی شد. در مجموع ۱۱۱۵ مورد انواع متعدد اضافه فارسی از گفتار گویشوران ترکی آذربایجانی استخراج شد که سهم اضافه اسمی و اضافه وصفی به ترتیب ۹۶۰ و ۱۵۵ مورد است. همان‌طوری که در جدول ۱ نیز مشخص شده است، فراوانی کاربرد اضافه فارسی نسبت به فراوانی کاربرد اضافه وصفی خیلی بیشتر است. اضافه اسمی در گفتار هر سه گروه از گویشوران ترکی آذربایجانی (تک‌زبان‌ها و دوزبان‌های عادی و تحصیل‌کرده) نمود آوایی پیدا کرده است؛ درحالی که اضافه وصفی در گفتار دوزبان‌ها ظاهر شده است و تک‌زبان‌های ترکی آذربایجانی از این نوع اضافه در تعاملات زبانی خود به‌صورت محدود استفاده کرده‌اند.

جدول ۱. فراوانی کاربرد انواع ساخت اضافه فارسی در گفتار گویشوران ترکی آذربایجانی

جمع	فراوانی	نوع گویشور			مثال	نوع ساخت اضافه
		دوزبانه تحصیل کرده	دوزبانه عادی	تک‌زبانه		
۱۱۱۵	۹۶۰	۳۹۷	۳۱۵	۲۴۸	دریای خزر عید فطر	اضافه اسمی
	۱۵۵	۸۶	۵۸	۱۱	فضای سبز دوران جوانی	اضافه وصفی

بررسی دقیق‌تر داده‌ها حاکی از آن بود که انواع مختلف اضافه اسمی (بیانی، تخصیصی، ملکی و ...) در گفتار گویشوران ترکی آذربایجانی پدیدار گشته است که براساس نوع گویشور، فراوانی کاربرد و همراه با ارائه مثال‌هایی در جدول ۲ نشان شده است.

جدول ۲. فراوانی کاربرد انواع اضافه اسمی در گفتار گویشوران ترکی آذربایجانی

جمع	فراوانی	نوع گویشور			مثال	انواع اضافه فارسی
		دوزبانه تحصیل کرده	دوزبانه عادی	تک‌زبانه		
۹۶۰	۳۰۴	✓	✓	✓	استان اردبیل	بیانی
	۲۱۰	✓	✓	✓	روز قدس	تخصیصی
	۱۷۷	✓	✓	✓	مکانیکی رضا	ملکی
	۱۵۸	✓	✓	✓	آقای رحمتی	تعظیمی
	۳۵	✓	✓		همه‌ی امامان	اشتمالی
	۲۷	✓	✓		خود من	تأکیدی
	۱۹	✓	✓		دست اجل	استعاری
	۱۸	✓	✓		باران رحمت	تشبیهی
	۱۲	✓			دیده‌ی احترام	اقترانی

چنانچه در جدول ۲ مشاهده می‌شود، اضافه بیانی با ۳۰۴ مورد فراوانی کاربرد و اضافه اقترانی با ۱۲ مورد فراوانی کاربرد به ترتیب از بیشترین و کمترین فراوانی در میان داده‌های مرتبط با اضافه اسمی برخوردارند. همچنین گویشوران تک‌زبانه ترکی آذربایجانی از میان ۹ نوع اضافه اسمی دسته‌بندی شده در جدول ۲، فقط چهار نوع اول (بیانی، تخصیصی، ملکی و تعظیمی) را به کار برده‌اند؛ در صورتی که انواع دیگر اضافه‌های اسمی در گفتار دوزبانه‌های ترکی آذربایجانی فارسی به‌ویژه با فراوانی بیشتر در گفتار دوزبانه‌های تحصیل کرده بروز و

ظهور پیدا کرده است. گویشوران تک‌زبانۀ ترکی آذربایجانی در بسیاری از موارد از اضافه تعظیمی بدون آن که دو سازه را از طریق کسرۀ اضافه به هم پیوند دهند، در گفتار خود استفاده کرده بودند مانند حضرت علی، خانم احمدی و ... بنابراین از شمارش آنها در ردیف داده‌های تک‌زبانۀها صرف‌نظر شد و فقط ساخت‌هایی شمرده شدند که دارای کسرۀ اضافه بودند. همچنین طباطبایی (۱۳۹۵) به اضافه‌های اسمی دیگر مانند اضافه اسمی سببی یا اضافه اسمی ظرفی نیز اشاره کرده است که در بین داده‌های پژوهش حاضر مشاهده نشد.

همۀ داده‌های جمع‌آوری شده که مثال‌هایی از آنها در دو جدول ۱ و ۲ ارائه شده است، از تعاملات زبانی گویشوران ترکی آذربایجانی (تک‌زبانۀ و دوزبانۀ) در صحبت کردن به زبان ترکی آذربایجانی استخراج شده است؛ برای نمونه به اضافه‌های اسمی در مثال‌های ۶، ۷ و ۸ توجه گردد که درون پاره‌گفتارهای ترکی آذربایجانی به کار رفته است.

۶. اینجا یک میز کامپیوتر می‌خواهد. 6. bīrā bi dana miz-e kāmputer iste-ir.

می‌خواهد کامپیوتر میز عدد یک اینجا

۷. کتاب‌های درسی گران شده است. 7. kitāb-hā-y-e darsi bāhā-lā-šīb-dī.

است -شده- گران درسی -ی- ها- کتاب

۸. به آگهی ترحیم چند دادی؟ 8. ājahi-y-e tarhim-a neča ver-din?

دادی چند به-ترحیم -ی- آگهی

افزون بر داده‌های گردآوری شده، تعدادی اضافه اسمی (۸۷ مورد) در گفتار گویشوران ترکی آذربایجانی یافت شد که واژه‌های آنها به زبان فارسی تعلق داشت؛ اما در قالب ساخت اضافه اسمی ترکی آذربایجانی بیان شده بودند. اضافه‌های اسمی در جمله‌های ۹ و ۱۰ طبق ساخت اضافه اسمی ترکی آذربایجانی درست شده‌اند؛ اما سازه‌های آنها از زبان فارسی وام گرفته شده است.

۹. شهرک کارشناسان خیلی دور است. 9. kāršenāsān šahrak-i čox uzāg-di.

است-دور خیلی اضافه-شهرک کارشناسان

10. ziranj o-di ki sarāsari dānešjah-dān keča.

قبول شود از-دانشگاه سراسری که است-کسی زرنگ

۱۰. کسی زرنگ است که از دانشگاه سراسری قبول شود.

همان‌طوری که در جدول نیز قابل مشاهده است، گروه دوم از داده‌ها در ردیفی با عنوان اضافه‌وصفی دسته‌بندی شده است. برخلاف دست‌نویسان سنتی که از دو نوع ترکیب اضافی و وصفی نام برده‌اند، زبان‌شناسان و دست‌نویسان امروزی مانند مشکوه‌الدینی (۱۳۹۴) و طباطبایی (۱۳۹۵)، اضافه‌وصفی را یکی دیگر از انواع اضافه‌ها فرض می‌کنند. در اضافه‌وصفی یک سازه متفاوت از اسم (صفت) از طریق کسر اضافه در جایگاه بعد از اسم قرار می‌گیرد تا یک سازه بزرگتر تحت عنوان اضافه‌وصفی را شکل دهد؛ همین متفاوت بودن نوع سازه‌ها در اضافه‌وصفی موجب شد تا داده‌ها ابتدا به دو گروه اضافه‌اسمی و وصفی دسته‌بندی شود. طبق یافته‌های این پژوهش، اضافه‌وصفی در گفتار دوزبانه‌ها تظاهر آوایی پیدا کرده است که به نمونه‌های از آنها در جمله‌های ۱۱ و ۱۲ اشاره می‌شود. فقط چند مورد اضافه‌وصفی (مانند پل معلق و حل‌وای سیاه) در گفتار تک‌زبان‌های ترکی‌آذربایجانی مشاهده شد. هر دو اضافه‌وصفی مذکور بر مصداق‌هایی دلالت دارند که در میان گویشوران استان اردبیل پرکاربرد است.

۱۱. آنجا یک موسسه فرهنگی است. 11. orā bir moassese-y-e farhangi-di.

است فرهنگی -ی-موسسه یک آنجا

۱۲. یک سفر ضروری پیش آمد. 12. bir safar-e zaruri gābāgā jal-di.

آمد پیش ضروری -سفر یک

همانند مثال‌های ۹ و ۱۰ که پیش‌تر در رابطه با اضافه‌های اسمی تشریح شد؛ در میان داده‌ها نمونه‌هایی (۲۶ مورد) همچون جمله‌های ۱۳ و ۱۴ یافت شد که گویشوران دوزبانه ترکی‌آذربایجانی-فارسی با جابجایی سازه‌ها در ساخت‌های اضافه‌وصفی فارسی، به استفاده از ساخت اضافه‌وصفی ترکی‌آذربایجانی متوسل شده بودند. واژه‌های هر دو اضافه‌وصفی در مثال‌های ۱۳ و ۱۴ از زبان فارسی انتخاب شده است؛ اما ساخت اضافه در قالب ساخت اضافه‌وصفی ترکی‌آذربایجانی نمود یافته است.

۱۳. او همیشه لباس ساده می‌پوشد. 13. o hamaša sāda libās jei-yir.

می‌پوشد لباس ساده همیشه او

14. allāma tabātabāyi kimi āzādandiš fīlsuf āz tāp-i-lār.

پیدامی شود کم فیلسوف آزاداندیش مثل طباطبایی علامه

۱۴. فیلسوف آزاداندیش مثل علامه طباطبایی کم پیدا می‌شود.

۶. بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که سه گروه مختلف گویشوران ترکی آذربایجانی (تک‌زبان‌ها و دوزبان‌های عادی و تحصیل‌کرده) در کاربرد ساخت‌های اضافه فارسی به صورت یکسان عمل نمی‌کنند. گویشوران تک‌زبان ترکی آذربایجانی فقط از چهار نوع اضافه اسمی فارسی (بیانی، تخصیصی، ملکی و تعظیمی) در گفتار خود استفاده نمودند و اضافه‌های اسمی دیگر در گفتار آنها مشاهده نشد. برخی از اضافه‌های اسمی فارسی مانند اضافه اقترانی و ... در گفتار دوزبان‌های عادی ظهور و بروز نداشت و یا فراوانی کاربرد آنها محدود بود؛ در صورتی که طبق جدول‌های ۱ و ۲ فراوانی کاربرد چهار نوع اضافه اسمی بیانی، تخصیصی، ملکی و تعظیمی در گفتار هر سه گروه از گویشوران پژوهش حاضر از فراوانی حداکثری برخوردار بود. تظاهر یا عدم تظاهر آوایی انواع متعدد اضافه‌های اسمی فارسی در گفتار طیف مختلفی از گویشوران ترکی آذربایجانی، همچنین تفاوت عمده در فراوانی کاربرد همان ساخت‌های اضافه، این پژوهش را به سمت و سوی تحلیل داده‌ها براساس دو معیار اصلی تمایز رمزگردانی از قرض‌گیری سوق داد. همان‌طوری که در بخش مبانی نظری اشاره شد، زبان‌شناسانی همچون مایرزاسکاتن (۲۰۰۶-۱۹۹۳) و ماتراس (۲۰۰۹) بر این باورند که همه گویشوران زبان پذیرا (تک‌زبان‌ها و دوزبان‌ها) از سازه‌های قرضی در گفتار خود استفاده می‌کنند (به عبارت دیگر آن سازه‌ها جنبه اجتماعی پیدا می‌کنند)؛ در صورتی که سازه‌های رمزگردانی شده فقط در گفتار دو زبانه‌ها متجلی می‌گردد. افزون‌براین مایرزاسکاتن (۲۰۰۶-۱۹۹۳) و ماتراس (۲۰۰۹) از فراوانی بالای کاربرد سازه‌های غیربومی در زبان پذیرا، به‌عنوان معیار دیگری از قرضی بودن همان سازه‌ها یاد می‌کنند. بنابراین با در نظر گرفتن دو معیار مذکور می‌توان گفت که چهار نوع اضافه اسمی فارسی (بیانی، تخصیصی، ملکی و تعظیمی) به‌عنوان عناصر یا سازه‌های قرضی در زبان ترکی آذربایجانی عمل می‌کنند؛ در حالی که سایر انواع اضافه‌های اسمی فارسی و همچنین اضافه وصفی آن زبان هنوز سازه‌های قرضی محسوب نمی‌شوند و تنها به صورت سازه‌های رمزگردانی شده در گفتار دوزبان‌ها ظاهر می‌شوند. احتمال دارد که همین سازه‌های رمزگردانی شده با گذر زمان و با ازدیاد فراوانی کاربرد در جامعه زبان پذیرا، به عناصر قرضی نیز تبدیل شوند. راه‌یابی اضافه‌های اسمی و وصفی فارسی به ترکی آذربایجانی را می‌توان از طریق پیوستار یا طیف رمزگردانی قرض‌گیری مایرزاسکاتن (۲۰۰۶-۱۹۹۳) و ماتراس (۲۰۰۹) نشان داد که روند انتقال تدریجی و تثبیت سازه‌ها از زبان مبدا به زبان

پذیرا را به تصویر کشیده‌اند. چنانچه مایرزاسکاتن (۲۰۰۶-۱۹۹۳) تأکید کرده است بیشتر دیدگاه‌های مطرح در حوزه برخورد زبان‌ها به نتایج پدیده قرض‌گیری توجه کرده‌اند و سلسله‌مراتب قرض‌گیری سازه‌ها را ترسیم نموده‌اند؛ اما پیوستار رمزگردانی قرض‌گیری روند شکل‌گیری این پدیده زبانی را به نمایش می‌گذارد. راه‌یابی تدریجی اضافه‌های اسمی و وصفی فارسی به گفتار و زبان گویشوران ترکی آذربایجانی، شاهدهی دیگر بر قابلیت بالای پیوستار رمزگردانی قرض‌گیری در تبیین انتقال سازه‌ها و ساخت‌ها از زبانی به زبان دیگر است که در پژوهش حاضر همراه با مثال و جزئیات بیشتری تشریح گردید.

با توجه به تقسیم‌بندی ماترس و سایکل (۲۰۰۷) و قاردانی (۲۰۲۰) از انواع قرض‌گیری، وام‌گیری چهار نوع اضافه اسمی فارسی (بیانی، تخصیصی، ملکی و تعظیمی) در ترکی آذربایجانی را می‌توان قرض‌گیری از نوع ماده‌ای در نظر گرفت. زیرا در میان داده‌ها هیچ نوع ساخت اضافه‌ای پیدا نشد که سازه‌های آن از واژه‌های بومی زبان ترکی آذربایجانی انتخاب شده باشد و کسره اضافه فارسی نیز آنها را به هم پیوند داده باشد. چنانچه در مثال‌های ۹، ۱۰، ۱۳ و ۱۴ مشاهده شد حتی بسیاری از واژه‌های قرضی زبان فارسی در قالب ساخت اضافه ترکی آذربایجانی تولید شده است. بنابراین ساخت اضافه فارسی هنوز به‌عنوان یک الگوی قرضی به زبان ترکی آذربایجانی وارد نشده است و اضافه‌های فارسی در ترکی آذربایجانی به‌عنوان قرض‌گیری ماده‌ای محسوب می‌شوند. انتقال و تثبیت انواع مختلف اضافه‌های فارسی در گفتار و زبان گویشوران ترکی آذربایجانی (به‌صورت پیوستار رمزگردانی قرض‌گیری)، از نتایج وضعیت حاکم بر رابطه و تماس دو زبان فارسی و ترکی آذربایجانی است و زبان فارسی به‌عنوان زبان غالب به‌طور مستمر ویژگی‌های زبانی خود را به سایر زبان‌های و گویش‌های کشورمان از جمله زبان ترکی آذربایجانی تحمیل می‌کند. هرچند اکثر پژوهشگران فارسی و ترکی آذربایجانی ساخت‌های اضافه این دو زبان را حاصل فرایندهای نحوی فرض می‌کنند؛ با این وجود دو زبان به لحاظ رده‌شناختی کاملاً از هم متفاوتند. بنابراین راه‌یابی تدریجی انواع مختلف اضافه‌های فارسی به گفتار و زبان گویشوران ترکی آذربایجانی از پیامدهای رابطه نامتوازن در برخورد بین دو زبان (عامل غیرزبانی) محسوب می‌شود که از سوی زبان‌شناسان یک پدیده رایج در جوامع دو یا چندزبانه قلمداد می‌گردد.

کتابنامه

احمدی گیوی، حسن (۱۳۸۳). دستور تطبیقی زبان ترکی و فارسی. تهران: قطره.
حدادعادل، غلامعلی (۱۳۸۲). درآمدی بر واژه‌گزینی مردمی. نامه فرهنگستان، ۲، ۸-۲.
خیامپور، عبدالرسول. (۱۳۸۸). دستور زبان فارسی. چاپ چهاردهم. تهران: ستوده.
شفایی، احمد (۱۳۶۳). مبانی علمی دستور زبان فارسی. تهران: خوشه.
شقایق، ویدا (۱۳۹۲). وند گروهی. زبان و زبان‌شناسی، ۹ (۱۷). ۲۶-۱.
فرزانه، محمدعلی (۱۳۵۷). مبانی دستور زبان ترکی آذربایجانی. تهران: انتشارات فرزانه.
طباطبایی، علاءالدین (۱۳۹۵). فرهنگ توصیفی دستور زبان فارسی. تهران: فرهنگ معاصر.
مشکوه‌الدینی، مهدی (۱۳۹۴). دستور زبان فارسی (واژگان و پیوندهای ساختی)، ویرایش دوم. تهران: سمت.

معین، محمد (۱۳۴۱). طرح دستور زبان فارسی: اضافه. تهران: انتشارات امیرکبیر.
نغزگوی کهن، مهرداد (۱۳۹۲). بررسی تأثیر زبان عربی بر نظام واجی زبان فارسی و گونه‌های آن.
پژوهش‌های زبان‌شناسی تطبیقی، ۵، ۹۴-۶۵.
وحیدیان کامیار، تقی و عمرانی، غلامرضا (۱۳۸۶). دستور زبان فارسی. جلد ۱. تهران: سمت.
همایون‌فر، مزگان (۱۴۰۰). کسره‌اضافه: هسته‌نمای اسم در فارسی. علم زبان، ۸ (۱۴)، ۸۷-۵۳.

- Aikhenvald, A.Y. (2006). *Grammars in Contact: A cross-linguistic perspective*. In A.Y. Aikhenvald & R.M.W. Dixon (eds.). *Grammars in Contact: A Cross-Linguistic Typology*: 1-66. Oxford: Oxford University Press.
- Bagriacık, M., & Ralli, A. (2015). Phrasal vs. morphological compounds: Insights from Modern Greek and Turkish. *STUF—Language Typology and Universals*, 68, 323–357.
- Comrie, B. (1989). *Language Universals and Linguistic Typology*. 2nd Ed., Oxford: Basil Blackwell Ltd.
- Gardani, F. (2020). Borrowing matter and pattern in morphology. An overview. *Morphology*, 30, 263–282.
- Gürer, A. (2010). *EPP, subject positions and case checking in CNPCs in Turkish*. MA thesis, Bogaziçi University.
- Haspelmath, M., & Tadmor, U. (2009). *Loanwords in the world's languages: A comparative handbook*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Lee, S., N. (1996). *A Grammar of Iranian Azerbaijani*. Doctoral dissertation, Sussex university.
- MacSwan, J. (2017). A multilingual perspective on translanguaging. *American Educational Research Journal*, 54, 167–201.

- Mahootian, S. (1993). *A null theory of codeswitching*. Ph.d. dissertation, Northwestern university, Illinois.
- Matras, Y. (2009). *Language contact*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Matras, Y., and Sakel, J. eds. (2007a). *Grammatical Borrowing in Cross-Linguistic Perspective*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Myers-Scotton, C. (1993). *Dueling languages: grammatical structure in code-switching*. Oxford: Oxford University Press.
- Myers-Scotton, C. (2006). *Multiple Voices: An introduction to bilingualism*. Malden, MA: Blackwell.
- Poplack, S., and Dion, N. (2012). Myths and facts about loanword development. *Language Variation and Change*, 24, 279–315.
- Romaine, S. (1995). *Bilingualism (second edition)*. Oxford: Blackwell.
- Samiian, V. (1983). *Structure of the phrasal categories in Persian: An X-bar Analysis*. PhD. Dissertation. California State University.
- Seifart, F. (2017). Patterns of affix borrowing in a sample of 100 languages. *Journal of Historical Linguistics*, 7(3), 389–431.
- Thomason, S. & Kaufman, T. (1988). *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*. Berkeley: University of California Press.
- Trips, C., & Kornfilt, J. (2015). Typological aspects of phrasal compounds in English, German and Turkic. *STUF—Language Typology and Universals*, 68, 281–321.
- Underhill, R. (1979). *Turkish grammar*. Cambridge: MIT.
- Winford, D. (2003). *An introduction to contact linguistics*. Oxford: Blackwell.